

DELIORMAN'DA OTORİTE VE YEREL GÜÇ DENGELERİ: SİYASET VE İTTİFAKLAR EKSENİNDE HACIOĞLUPAZARI ÂYANI SARIKLIZÂDE MEHMED AĞA'NIN SERENCÂMI (1790-1798)

Cem DÜZEN*

ÖZ

Bu makale, XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlı taşrasında meydana gelen otorite dönüşümünü, Deliorman–Dobruca hattında etkin bir yerel güç olan Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın siyasî serencâmi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Merkezî idarenin âyanlık kurumuna dair 1765'te başlayan düzenlemeleri, 1786'daki ilga kararı ve 1790'daki yeniden ihyâ süreci, taşra idaresinde yeni bir güç dengesinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın nüfuz elde etme çabaları; yalnızca bireysel bir iktidar arayışını değil, yerel otoritenin yeniden tanımlandığı dönemin tarihsel yansımasını temsil etmektedir. Osmanlı arşiv belgelerine dayalı olarak hazırlanan çalışma, Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın hem merkezî idare hem de bölgedeki diğer âyanlarla ilişkilerini kronolojik biçimde değerlendirmektedir. Literatürde genellikle "asi âyan" veya "Dağlı isyanlarının bir aktörü" olarak tanımlanan Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın gerçekte bölgesel ittifaklar, ekonomik çıkarlar ve eşkiya hareketleriyle şekillenen çok katmanlı bir güç sistemi içinde yer aldığı ortaya konulmuştur. Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın Kösence'den Varna'ya uzanan tesir sahası, Deliorman'da yaşadığı nüfuz mücadelesi ve sistem dışına itilerek 1798'deki idam edilmesi; Osmanlı taşrasındaki âyanlık kurumunun kırılğan ve değişken doğasını açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, Deliorman'daki yerel güç mücadelelerini merkez–taşra ilişkileri çerçevesinde yeniden yorumlayarak literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Deliorman, Dobruca, Hacıoğlupazarı, Âyan, İttifak, Nüfuz mücadelesi, Sarıklızâde Mehmed Ağa

AUTHORITY AND LOCAL POWER BALANCES IN DELIORMAN: THE FATE OF SARIKLIZADE MEHMED AGHA AYAN OF HACIOGLUPAZARI IN THE CONTEXT OF POLITICS AND ALLIANCES (1790-1798)

ABSTRACT

This article aims to examine the transformation of authority in the Ottoman provincial in the late 18th century through the political career of Sarıklızâde Mehmed Ağa, the Hacıoğlupazarı Ayan, an influential local power in the Deliorman–Dobruja region. The central administration's reforms regarding the âyan institution, which began in 1765, the decision to abolish it in 1786, and the process of its revival in 1790, led to the emergence of a new balance of power in provincial administration. In this context, Sarıklızâde Mehmed Ağa's efforts to gain influence represent not only an individual quest for power, but also a historical reflection of a period in which local authority was being redefined. Based on the Ottoman archives documents this study chronologically evaluates Sarıklızâde Mehmed Ağa's relations with both the central administration and other âyans in the region. It has been revealed that Sarıklızâde Mehmed Ağa, generally defined in the literature as a "rebellious notability" or "a actor in the Mountain Rebellions," was in fact part of a multi-layered power system shaped by regional alliances, economic interests, and bandit move-

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 03.12.2025

Yayına Kabul Tarihi: 16.03.2026

* Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TEKİRDAĞ,
ORCID ID: 0000-0003-0761-5158, E-posta: cduzen@nku.edu.tr.

ments. Sarıklıâde Mehmed Ağa's sphere of influence stretching from Köstence to Varna, his power struggle in Deliorman, and his subsequent ostracization and execution in 1798 clearly reveal the fragile and volatile nature of the ayan institution in the Ottoman provinces. In this context, the study aims to make an original contribution to the literature by reinterpreting the local power struggles in Deliorman within the framework of center-periphery relations.

Key Words: Ludogorie, Dobruja, Dobriç, Local notable, Alliance, Struggle for influence, Sarıklıâde Mehmed Ağa

GİRİŞ

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin büyük problemlerle yüzleşmek durumunda kaldığı bir zaman dilimidir. Nitekim bu yüzyıl, devlet otoritesi ve güvenliğine karşı dış tehditlerin arttığı bir dönem olmakla birlikte aynı zamanda ülke yönetiminde istikrar ve nizamın da önemli ölçüde erozyona uğradığı devirdi. Özellikle yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı taşrasındaki yerel karakterlerin siyasî, askerî ve malî bakımdan geçirdiği dönüşüm, merkezî yönetimin iç siyaset gündemini tayin eden temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu yüzyıl boyunca merkezî otoritenin yaşadığı sarsıntılar; taşrada mahallî güç odakları olan âyanların belirgin biçimde yükselmesine zemin hazırladı ve bilhassa imparatorluğun geneli bu dönüşümün en çarpıcı örneklerine tanıklık etti (Özkaya, 1978, s. 667-724). Âyanlar, taşradaki yükselişlerini bazı dönemler kendi aralarındaki servet aktarımı çerçevesinde sürdürdü (İnalçık, 2019, s. 72-76). Ancak çoğu zaman egemenlik sahalarını genişletme adına bölgesel çatışmaları ön plana çıkmaktaydı.

Bâbiâli'nin özellikle âyanlar arasında cereyan eden kanlı hadiselerin önünü alabilmek için 1765 ve sonrasında taşra idaresini düzenlemeye yönelik girişimleri; 1786'da âyanlığın ilgası ve 1790'da ihyâsı ile sonuçlandı. Ancak bu müdahaleler, taşradaki âyanların rekabetini sona erdirmekten ziyade çoğu yerde daha şiddetli güç mücadelelerine yol açtı. Bu süreçte Rumeli'deki Deliorman bölgesi de âyanlar arasında büyük mücadelelerin yaşandığı mahallerin başında gelmekteydi. Nitekim bölge, Hacıoğlupazarı, Hezargrad, Şumnu, Yenipazar, Pravadi ve Kozluca gibi yerleşim merkezleri üzerinden birbirleriyle rekabet eden âyan gruplarının karşı karşıya geldiği siyasî bir nüfuz alanı niteliğindeydi. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru artan mücadelelerin taraflarından biri de Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklıâde Mehmed Ağa idi.

Sarıklıâde Mehmed Ağa'nın şahsı salt âyanlığın gelişim meselelerinden dolayı mı önemliydi? Hacıoğlupazarı âyanının tarih sahnesine çıkışı, yükselişi ve düşüşü, yalnızca şahsi bir âyanın sebep olduğu kaotik sürece ya da yerel bir taşra çekişmesini ifade eden süreçten ziyade XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı taşrasının geçirdiği yapısal dönüşümün bir izdüşümü olarak da mühimdi. Ancak en az bu kadar önemli olan başka bir durum ise onun merkezî otorite tarafından "isyankâr" sıfatı ile nitelendirilmesiydi ki bu husus Hacıoğlupazarı âyanını literatürde çoğu kez "asi âyan" ya da "Dağlı isyanları içerisinde tali bir aktör" şeklinde kategorize edilmesi sonucunu doğurdu (Cevdet Paşa, 1891, s. 298; Vasıf Efendi, 2017 s. 269; Nuri Bey, 2015, s.702). Fakat bu yaklaşım hem Deliorman'daki mücadeleyi hem de bölgede birbirine bağlı şekilde gelişen eşkıya hareketi, Dağlı isyanları ve Pazvandoğlu Osman meselesi gibi süreçlerin iç içe geçtiği karmaşık güç ağlarını göz ardı etmektedir.

Bu çalışma, Sarıklıâde Mehmed Ağa'nın faaliyetlerini tek yönlü bir 'isyan' perspektifinden ziyade, bölgesel ittifaklar, ekonomik rekabetler, eşkıya gruplarıyla kurulan ilişkiler ve merkezî idarenin değişken siyaseti çerçevesinde yeniden değerlendirmeye odaklanmaktadır. Hacıoğlupazarı âyanının Köstence'den Pravadi'ye kadar olan sahada üstünlük kurma çabaları, Hezargrad ve Şumnu âyanlarıyla dönemsel iş birliği, Yenipazar Âyanı Gülefceli Haseki Osman Ağa ile yürütülen nüfuz mücadelesi ve nihayetinde bölgedeki siyasî dinamikler çerçevesinde ittifak

sistemi dışına itilmesi karşısında Vidin merkezli Pazvandoğlu Osman hareketiyle teması bu çok katmanlı siyasî topografyanın ayrı ayrı bir parçasıdır. Bu nedenle Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın serencâmı, yalnızca yerel bir âyan figürünün hikâyesi olmaktan ziyade dönemin siyasi gelişmelerinin arka planını okumaya da yardımcı olmaktadır. Bu minvalde makalede Osmanlı arşiv vesikalarının sunduğu bilgiler çerçevesinde Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın faaliyetleri kronolojik olarak incelenip, Deliorman'daki âyan mücadeleleri ve Hacıoğlupazarı âyanının Dağlı isyanlarıyla iç içe geçen yapısı izah edilecektir. Böylelikle çalışma, hem Osmanlı taşra idaresi literatürüne katkı sunmayı hem de Deliorman–Dobruca bölgesinin XVIII. yüzyıl sonlarındaki siyasî ve toplumsal dinamiklerine dair özgün bir perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir.

1-Deliorman ve Hacıoğlupazarı

Deliorman ya da diğer bir adıyla Divaneormanı, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Sadrazam Çandarlı Ali Paşa tarafından başlatılan askerî bir harekât çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girdi (Emecen, 2015, s. 81-85; Uzunçarşılı, 2019, s. 268-269). Fethedildiği dönem Deliorman, yerleşimin seyrek olduğu bir bölgeydi. Bu çerçevede Anadolu'dan iskân edilen Türkmen nüfus sayesinde bölgede yaşam canlılık kazandı. Bu hareketliliğin yanında Osmanlı tarihindeki ilk kitlesel isyan hadisesi de burada meydana geldi. Nitekim XV. yüzyılın başlarında Şeyh Bedreddin, Eflak Prensi Mircea'dan aldığı destekle Deliorman'a geçti ve bölge halkının da mühim bir kısmının desteğini alarak Osmanlı yönetimine karşı bir isyan başlattı (Emecen, 2021, s. 351-353). Bölgede isyanın kısa sürede bastırılmasından sonra sosyal hayat, imar ve iskân hareketleri doğrultusunda yeniden hızlandı. İskân faaliyetleri neticesinde Deliorman bölgesi, XVI. yüzyıla gelindiğinde İstanbul'un et ihtiyacını karşılayan stratejik bir üretim merkezi haline gelecek düzeyde sosyo-ekonomik bir canlılığa erişti (Antoy, 2017, s. 117-118). Bu minvalde XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı-Rus savaşlarına kadar Rumeli'nin sosyal, iktisadi ve güvenlik bakımından korunaklı bir yaşam alanı oldu.

Deliorman/Divaneorman tarihi coğrafyası itibariyle Şumnu ve Hezargrad'da bulunan bir köy ile nahiyeden ibaretti (Kiel, 1994, s. 141). Yörenin adı ise sık ve geçilmesi zor olan meşe ağaçlarından almıştı (Ulusoy, 2003, s. 14). Bölgenin stratejik olarak askerî sefer güzergâhında bulunuyor olması bazı dönemlerde Deliorman'ı üst düzey tarihi karakterlerin konukladığı bir mahalle de dönüştürdü. Nitekim Sultan IV. Mehmed, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1678'deki Çehrin Seferi sırasında yaklaşık iki ay Deliorman'da ikamet etmişti (Kiel, 1994, s. 484). Bölgenin yüzyıllar içinde sosyal ve iktisadî bakımdan gelişimi, Deliorman olarak ifade edilen yörenin sınırlarını da genişletti. Bu çerçevede bir köy ve nahiyeyi niteleyen Deliorman ifadesi zamanla daha geniş bir coğrafyayı tanımlamak için kullanıldı. Ancak yörenin sınırlarını kesin bir surette çizebilmek de pek mümkün olmadı. Bu bağlamda genel hatları itibariyle Tuna Nehri'nin güneyinde Rusçuk, Hezargrad, Şumnu, Varna, Hacıoğlupazarı ve Silistre tarafından çevrelenmiş olan sahayı Deliorman olarak nitelemek mümkündür (Moskov, 1904, s. 406-407; Bobçev, 1988, 699-700; Hezarfen, 2002, s. 21; Ulusoy, 2003, s. 22-24; Acaroğlu, 2006, s. 253-255).

Deliorman bölgesini çevreleyen önemli yerleşim merkezlerinden biri Hacıoğlupazarı idi. Hacıoğlupazarı'nın adı kaynaklarda birden fazla isimle geçmektedir. Buna göre Hacıoğlupazarcığı, Hacıoğlupazarcık ya da Pazarcık olarak da ifade edilmektedir (Acaroğlu, 2006, s. 393-394; Kiel, 2020, s. 505). Hacıoğlupazarı'nın bulunduğu mahal olan Dobruca bölgesi de tıpkı Deliorman gibi XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin idaresine girdi. Buna mukabil yerleşimin ise ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak Evliya Çelebi, Hacıoğlupazarı'nın kuruluşunu, Sultan I. Bayezid'in oğlu Musa Çelebi'nin komutanlarından Hacıoğlu isimli bir askere dayandırmaktadır (Çelebi, 2006, s. 449). Osmanlı kaynaklarında Hacıoğlupazarı'na ilişkin en erken kayıtlar XVI. yüzyıla uzanır; bu dönemde Hacıoğlupazarı, Varna'ya bağlı bir köy mahiyetindeydi (Sezer, 2019, s. 557; Canım, 2020, s. 3). Bu bağlamda Hacıoğlupazarı'nın Osmanlı ilhakından çok sonra bir yerleşim merkezine dönüştüğü yorumu yapılabilir.

Bölgede XVI. yüzyılda ticarî etkinliklerle başlayan gelişim, kurulan panayır ve pazarlar, gerek kazanın gerekse yörenin ekonomik kalkınmasına vesile oldu (Gradeva, 1999, s. 185; Doğru, 2011, s. 172-174). Aynı zamanda Hacıoğlupazarı'nda uzun süreden beri büyük bir problem teşkil eden su meselesinin de halledilmesi bölgenin gelişimini hızlandırdı (Çelebi, 1996, s. 43). Hacıoğlupazarı'nın ekonomik ve sosyal gelişmişliğinin arka planında yatan sebeplerden biri de Rumeli'nin sağ kol yapılanması üzerinde bulunuyor olmasıydı. Zira Osmanlı ordusunun sefer ve lojistiğinde oldukça önemli bir yerdirdi (Ayhan, 2013, s. 206). Özellikle XVIII. yüzyıl boyunca Rusya ile yapılan savaşlar, İstanbul'dan Kırım'a kadar uzanan sağ kol organizasyonunun önemini arttırmış ve bu doğrultuda Hacıoğlupazarı da bir iletişim üssüne dönüştü (BOA, C. NF, 29/1439). Yaşanan dönüşüm çerçevesinde Hacıoğlupazarı, Silistre'den sonra stratejik olarak en mühim mevkiiler arasında görülmekteydi (Altunhan, 2005, s. 11). Böylelikle Hacıoğlupazarı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne kadar Osmanlı Devleti için önemini korudu. Savaş sonrasında imzalanan Berlin anlaşmasıyla Deliorman gibi yeni kurulan Bulgaristan'a bırakıldı. (Kiel, 2020, s. 507).

2-Âyanlığın Yeniden Tesisi ve Sarıklızâde Mehmed Ağa

Âyan, yüzyıllara göre farklı kimliklere bürünen bir mefhumdu. Halk nazarında soy, itibar ve ekonomik bakımdan önde gelen kişileri belirtmek için kullanıldı (Mert, 1991, s. 195; Özkaya, 2020, s. 206). Ancak merkezî idare için âyan, yüzyıllar içinde farklı anlamlar ifade eden bir kavrama dönüştü. Bu dönüşümün temelinde ise âyanların zaman içerisinde toprak üzerinde hakiyet kurmaları vardı. Nitekim Osmanlı mâliyesinin Karlofça'dan sonra hızını arttıran iktisadî bozulmayı dengeleyebilmek için attığı adımlar, taşrada âyanların güç çemberini genişletmesine fırsat sağladı. Bu bağlamda XVII. yüzyıldaki arpalık uygulamaları ve malikâne sistemi, âyanları toprak üzerinde egemen bir güce dönüştürerek, Osmanlı taşrasında alternatif bir güç unsuru olarak ön plana çıkmalarına katkı sağladı (Özkaya, 1978, s. 668; Baltacı, 1991, s. 392-393; Genç, 2000, s. 95-142; İnalçık, 2019, s. 72-76; İnalçık, 2022, s. 422-423). XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise âyanlar, edindikleri ekonomik ve siyasî güçle doğru orantılı olarak taşrada belirgin bir sınıfa dönüştü (Anastasopoulos, 2021, s. 17).

Bâbiâli, taşrada yükselen yeni gücün farkındaydı. Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa, 1765 yılında taşrada tebarüz eden bu gücü kontrol altında tutmak için bir girişim başlattı. Buna göre âyan seçimlerinde eyalet valilerin buyrulduyla atama usûlü devreden çıkarıldı ve atamaların doğrudan başkent tarafından yapılması kararlaştırıldı (Nagata, 1999, s. 44-51). Ancak 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı âyanlar üzerine yapılan düzenlemelerin sürdürülmesine imkan vermedi ve âyan atamalarında 1765 yılından önceki usûle geri dönüldü. Bâbiâli, Küçük Kaynarca sonrasında oluşan denklemde âyanlar üzerinde de titizlikle durdu. Zira taşrada âyan seçimlerinde yaşanan kanlı hadiseler, merkezî idarenin âyan meselesine el atmasını zorunlu hale getirdi (Mutafchieva, 1977, s. 168-169). Bu doğrultuda 1779 yılında alınan bir kararla âyan seçimlerinde 1765 uygulamalarına dönüldü. Taşradaki âyan mücadelelerini durdurulamaması üzerine 1786'da Sadrazam Koca Yusuf Paşa âyanlığı lağvetti ve yerlerine şehir kethüdaları görevlendirildi (Çelik, 2010, s. 452-453).

1787-1792 Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşı'nın hemen öncesinde âyanlık kurumunun lağvedilmesi beraberinde bir dizi problemi doğurdu. Zira âyanlar sadece bölgelerinde etkin bir güç değil aynı zamanda savaş döneminde orduya mühim hizmetleri olan bir gruptu. Merkezî idarenin zamansız almış olduğu bu karara karşın âyanlar, devam eden savaşta sefer organizasyonuna müdahil olmak istemedi. Bâbiâli, âyanlığın lağvedilmesi ile atılmış olan yanlış adımı düzeltmek için Enfiye Emini Seyyid Numan Bey'i görevlendirdi. Nitekim Seyyid Numan Bey'in yaptığı çalışma doğrultusunda âyanlık kurumu ihyâ edilecekti. Ancak önceki uygulamada olduğu gibi eyalet valisi buyruldu, sadrazam mektubu ya da padişah fermanı ile bir atama olmayacaktı. Bunun yerine sadece yöredeki ihtiyar heyetinin müşterek olarak seçtiği bir kişi âyan olarak atanacaktı (Düzen, 2025, s. 15). Böylelikle 1790 yılı sonlarına doğru eyaletlere bir hüküm gönderilerek âyanlık kurumunun yeniden tesis edildiği bildirildi.

Osmanlı taşrasında âyanlık müessesesinin canlandığı bölgelerden biri de Hacıoğlupazarı oldu. Hacıoğlupazarı, imparatorluğun genelinde olduğu gibi âyanlık kurumunun ve kültürünün yerleştiği bir bölgeydi. Bu bağlamda bölgede yerel güçlerin etkin olduğu bir sahaydı. Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında kazada, Besimzâde Mehmed Ağa ve Haseki İsmail Ağa'nın isimleri öne çıkmaktaydı (BOA, C. AS, 54/2519; C. AS, 156/23351; AE, SMT.III, 298/23831). Hacıoğlupazarı âyanları, bu dönem meydana gelen 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda önemli görevler de ifa etmişti (BOA, AE, SMT. III, 45/3237; AE, SMT. III, 51/3679). Ancak Bâbiâli'nin âyanlık müessesesinin akıbeti hakkında verdiği karar Hacıoğlupazarı'nda da uygulanmış ve 1786'da âyanlık lağvedilmişti. Âyanlığın ihyâsına dair imparatorluk dahilindeki eyaletlere gönderilen ferman Hacıoğlupazarı'na da ulaştı. Başkentten gelen ferman, 18 Mart 1791 tarihinde Hacıoğlupazarı kadısı tarafından kazasının kanaat önderleri ve ileri gelenleri huzurunda okundu (Hacıoğlupazarı Şeriye Sicili (HŞS), No: 6, s. 15b-16a).

Hacıoğlupazarı mahkemesinde fermanın okunmasının ardından burada yeni âyanın kim olacağı konusu yoğun şekilde müzakere edildi. Nitekim kazada âyan çıkartacak birden fazla büyük aile vardı. Bu noktada âyanlık kurumunun ilgasından önce Besimzâdeler oldukça etkindi.

Diğer bir ciddi kuvvet ise Azaklızâde ailesiydi. Bu aile sadece kazanın önde gelen bir gücü değildi, aynı zamanda yöredeki eşkıyalık faaliyetlerini de kontrol etmekteydi (BOA, AE, SABH.I, 189/12606; C. DH, 307/15304). Bâbîâli, müteaddid defa Azaklızâde İbiş Ağa'nın faaliyetlerini Besimzâdeler aracılığıyla ortadan kaldırmayı amaçladı (BOA, C. ZB, 82/4059). Bu doğrultuda Azaklızâde İbiş Ağa'nın idamı da gerçekleşti (BOA, AE, SSLM.III, 334/19336; D. BŞM.MHF, 88/38). Hacıoğlupazarı'ndaki aileler arasında olan gelişmeler, kazada gerginliği arttırmaktaydı. Bâbîâli'den gelen emir doğrultusunda ittifak olarak bir aday üzerinde uzlaşma hususu, Besimzâde ya da Azaklızâde ailesinden gelecek bir aday için söz konusu olmayacaktı. Bu noktada kazanın bir diğer köklü ailesi olan Sarıklızâdeler ön plana çıktı ve Sarıklızâde Mehmed Ağa müştereken Hacıoğlupazarı âyanı seçildi.

3- Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın İlk Dönemleri

Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın Hacıoğlupazarı âyanı seçildiği dönem, Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşı (1787-1792) devam etmekteydi. Bâbîâli de yeni seçilen âyanlardan cephe hattında mümkün mertebe yararlanma niyetindeydi. Bu minvalde Sarıklızâde Mehmed Ağa'ya da yüklenen ilk görev, Babadağ ile Maçin'e hareket edecek olan ordunun sefer güzergâhındaki yol ve köprülerin onarılmasıydı (HŞS, No: 6, s. 32a-b). Bu iş için ordu hazinesinden gerek Sarıklızâde Mehmed Ağa gerekse bölge âyanlarına iki bin beş yüz kuruşluk nakdi bir destek de sağlandı. Ayrıca Hacıoğlupazarı âyanından Maçin'deki orduya zahire temini hususunda dirayetli çalışması da istendi (HŞS, s. 28b-29a). Bu durum birliklerin sevk ve idaresinde önemli bir yer tutuyordu. Diğer taraftan olası bir Rus ilerleyişine karşı kazada tabya da inşa edilmekteydi (BOA, C. AS, 253/10564). Yol, köprü ve tabya çalışmalarının yanında Hacıoğlupazarı, Zıştovi, Tırnova, Rusçuk ve Silistre'den tedarik edilecek olan ihtiyat kuvvetlerinin de toplanma sahası olacaktı (BOA, KK.d, No 6, s. 1-2). III. Selim ise stratejik öneminden dolayı ihtiyat kuvvetleriyle birlikte devlet ricâlinin de Hacıoğlupazarı'nda ikamet etmesini özellikle istiyordu. Bu noktada Şumnu'ya giden Sadrazam Şerif Hasan Paşa'nın yeniden Hacıoğlupazarı'na geçmesi talimatı kendisine gönderildi (BOA, HAT, 209/11150; HAT, 211/11362). Bu durum Hacıoğlupazarı'ndaki askerî hareketliliği arttırırken kaza âyanının sorumluluğunu da ağırlaştırmaktaydı.

1787-1792 Savaşı'nın sonlarına doğru Hacıoğlupazarı'nda yaşanan hareketli dönemler de artık bitiyordu. Zira Rus ordusu 1791'de ileri harekâta başlayarak bilhassa Maçin'de üstünlüğü ele geçirmiş ve buradan hareketle de Tuna'yı aşarak Babadağ'a kadar ilerlemeyi başarmıştı. Osmanlı Devleti adına savaşın sürdürülebilir bir mahiyeti yoktu. Bu sebeple Ağustos 1791'de Kalas'ta Osmanlı-Rus savaşındaki hareketliliği dindiren bir ateşkes yapıldı (Cevdet Paşa, 1891, s. 157-167). Ancak Bâbîâli, barış müzakerelerin kesilme ihtimaline karşı askerî hazırlıkları da sürdürmekteydi. Nitekim cepheye yakın kazalara gönderilen hükümlerle asker toplanılmasına gayret ediyordu. Bu çerçevede Sarıklızâde Mehmed Ağa'ya da yüz elli asker hazırlamasına dair emir gitti (HŞS, No: 6, s. 51a). Fakat bu hazırlıklar uzun uzadıya sürmedi. Zira Ocak 1792'de de savaş tamamen sona erdiren Yaş Antlaşması imzalandı. (Beydilli, 2013, s. 347). Böylelikle imparatorluk genelinde olduğu gibi gerek Hacıoğlupazarı gerekse civar bölge-

deki üst düzey hareketlilik sona erdi. Ancak Hacıoğlupazarı savaş süresince harekât merkezlerinden biri olduğundan dolayı kazada askerî araç, gereç ve mühimmat oldukça fazlaydı. Bunların muhtelif bölgelere ivedilikle sevki gerekmektedir. Zira kazadaki cephaneliğin köhne bir vaziyette bulunması, mühimmatın muhafazasını tehdit ediyordu. Bâbîâli, bu riski ortadan kaldırılmak için Hacıoğlupazarı'nda bulunan mühimmatın Varna Kalesi'ne sevk edilmesi talimatı verdi. Bu noktada cephaneliğin güvenli şekilde nakliyesi için görevlendirilenlerden biri de Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa idi (BOA, C. AS, 203/8702).

Osman Devleti, Zıstovi ve Yaş Antlaşmaları sonrasında Nizâm-ı Cedîd adıyla müsemmâ olan kapsamlı bir reform sürecine girdi (Çelik vd, 2023, s. 67-78). Devletin merkezinde reform çalışmalarıyla yeni bir düzen tesis edilmeye gayret edilirken taşrada ise kamu nizamını alt üst eden eşkıya hareketleri ortaya çıkmaktaydı. Bu dönem özellikle Rumeli'nin farklı noktalarında baş gösteren eşkıyalık faaliyetleri günden güne ve daha da büyüyerek yayılmaktaydı. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru hızlanan bu hareketliliğinin merkezlerinden biri de Deliorman ve Dobruca bölgeleriydi. (Mutaftchieva, 1977, s. 58). Deliorman eşkıyası olarak bilinen gruplar, Rusçuk, Silistre, Hacıoğlupazarı, Şumnu, Hezargrad ve Varna'yı içine alan geniş bir bölgede faaliyet göstermekteydi (Hezarfen, 2004, s. 209-210). Deliorman'da kısa sürede etkinliğini arttıran eşkıyanın yarattığı problem oldukça ciddi bir noktaya ulaştı. Nitekim bölgeden başkente gönderilen kasaplık hayvan ve zahirenin düzenli sevki dahi eşkıya faaliyetlerinden dolayı tehdit altındaydı. Bâbîâli bu duruma karşı Silistre valisine bir hüküm gönderdi ve bölgedeki eşkıya problemine çözüm üretilmesini istedi (BOA, C. ZB, 91/4550).

Deliorman'daki eşkıyanın yarattığı problemle karşı karşıya kalan kazalardan biri de Hacıoğlupazarı idi. Bu sorun kazada yoğun askerî hareketliliğin yaşandığı, Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşı sırasında dahi mevcuttu. Ancak savaşın sona ermesi, Deliorman eşkıyasının özellikle Silistre-Hacıoğlupazarı arasında kalan geniş sahada faaliyetlerini daha rahat yürütmesine olanak sağladı. Nitekim bu dönem Hacıoğlupazarı'na bağlı köyler sıklıkla saldırıya uğramakta ve yöre halkı da kendi imkânları doğrultusunda eşkıya ile mücadele etmekteydi (BOA, C. ZB, 72/3577). Âyan Sarıklızâde Mehmed Ağa ise ahaliyi Deliorman eşkıyasının tehdidine karşı dirayetli tutmaya gayret göstermekteydi (HŞS, No: 6, s. 49a). Nitekim savaş zamanı Hacıoğlupazarı'nda bulunan ve barıştan sonra da henüz kazayı terk etmemiş olan topçu birliklerinin desteğiyle bölgedeki eşkıyanın sığınak, hisar ve kulelerinin mühim bir kısmı etkisiz hale getirildi (BOA, C. AS, 488/20393). Ancak Hacıoğlupazarı âyanı ve ahalisinin kısmi harekâtları bölgedeki eşkıyanın varlığını tamamen ortadan kaldıracabilecek nitelikte değildi.

Bâbîâli'nin Deliorman eşkıyalarına karşı Silistre Valisi Hasan Paşa'yı görevlendirdiği dönem, Rumeli'nin Hasköy-Kırcaali kısmında farklı bir eşkıya faaliyeti daha ortaya çıktı. (Özkaya, 2020, s. 11-179. Dağlı eşkıyası adıyla isimlendirilen bu grup, Deliorman eşkıyasından her yönüyle daha kapsamlı bir faaliyet içindeydi. Bu sebeple Bâbîâli'nin dikkati öncelikli olarak Hasköy-Kırcaali bölgesindeki eşkıya hareketliliğine yöneldi. Nitekim Deliorman eşkıyasını ortadan kaldırmakla görevlendirilen Silistre Valisi Zihneli Hasan Paşa dahi Dağlı eşkıyası üzerine me-

mur edildi (BOA, C. AS, 110/4956). Hasan Paşa, Hasköy'e hareketlenmeden önce yerine mütesellim olarak Battal Ağa'yı tayin etti (BOA, C. AS, 877/37649). Böylelikle Deliorman'daki eşkıya ile mücadele, Battal Ağa ve başta Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa olmak üzere bölge âyanlarının gayretleri çerçevesinde gerçekleşecekti.

Bâbîâli'den Hacıoğlupazarı'na ulaşan talimatlarda açık şekilde eşkıya ile aktif bir mücadele istenmekteydi. Bu hususta merkezî idare, kazanın yakınlarında gezen bilhassa Umurfakihli Kara Mehmed, Salih kardeşler ve Yılıkoğlu isimli eşkıya reislerine karşı teyakkuz halinde bulunulmasını ve eşkıya ile mücadele edilmesini istemekteydi (HŞS, No: 6, s. 80). Bu çerçevede kaza âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa hem Hacıoğlupazarı'nı eşkıyadan uzak tutmaya gayret göstermekte hem de Silistre Mütesellimi Battal Ağa komutasında Deliorman eşkiasına karşı harekete geçmekteydi. Ancak bu dönem bölgede faaliyet gösteren eşkıyanın etkin olduğu saha oldukça genişti. Nitekim kuzeyde Silistre-Hacıoğlupazarı hattından güneyde Balkan dağlarının eteklerine kadar büyük bir coğrafyaya yayılmış olan Deliorman eşkıyası içinde Şumnulu Öküzçüoğlu Mehmed ve kardeşi Çakır Hasan, Manavoğlu Manavcık, Tozku İsmail, Kuru İsmail, Rahmanoğlu Osman ve Balkanlı Uzun Marko mevcuttu (BOA, KK.d, No: 10, s. 5).

Sarıklızâde Mehmed Ağa, Silistre müteselliminin komutasında Hacıoğlupazarı ve Pravadi arasında kalan bölgede Deliorman eşkiasına karşı mühim başarılar kazandı. En mühimi ise Nisan 1794'te elde edildi ve bölgede eşkıyanın önemli destek merkezlerinden olan Pravadi ele geçirildi (BOA, C. ZB, 86/5264). Zira Pravadi Âyanı Çolakoğlu İbrahim Ağa, bölgede Deliorman eşkıyanın en önemli hâmlerinden biriydi. Bu sebeple âyanın kazadan uzaklaştırılması eşkıyanın etkinliğini kırdı. Akabinde gerçekleştirilen harekâtlar ise bölgenin güvenliğinin tesisi için önemli bir adım oldu (BOA, HAT, 249/14111). Silistre ve Hacıoğlupazarı kuvvetlerinin harekâtı çerçevesinde faaliyet gösteren eşkıya Pravadi'nin güneyine çekilmek zorunda kaldı. Bu dönem özellikle bölgedeki Deliorman eşkıyası içinde en etkin grup olan Öküzçüoğlu Mehmed, Balkan dağlarının güneyine çekilip Karınabad taraflarında faaliyet yürütmeye başladı (BOA, HAT, 78/3241). Ancak bu durum Hacıoğlupazarı ve civar bölgeleri Deliorman eşkıyasının zararlarından bir müddet uzak tutacak olsa da Balkan dağlarının güneyindeki Dağlı eşkıyası ile Deliorman eşkıyasının iletişimine hususi bir zemin oluşturdu.

4- Âyanların İttifakı ve Bölgede Nüfuz Mücadelesi

Deliorman bölgesinde eşkıyanın varlığı ve oluşturduğu tehdit, 1794 yılı itibariyle nispeten azaltılmıştı. Ancak bu tehdidin gerilemesinde pay sahibi olan âyanların ortaya çıkardığı sorunlar da görünür olmaya başladı. Bâbîâli'nin âyanlığı lağvetmesinin ardında yatan en mühim sebep, âyan seçimlerindeki kanlı mücadelelerdi. 1790 yılındaki ihyâ kararı; yöredeki ihtiyar heyetinin tek aday üzerinde kanaat getirmesini zorunlu kılmıştı. Böylelikle tek aday üzerinden girilen âyanlık seçiminde karşıtlar olmayacak ve geçmiş seçimlerdeki olumsuz hadiseler yaşanmayacaktı. Bu çerçevede Deliorman bölgesinde birbiri ardına âyan seçimleri yapılmış ve 1790 yılına müteakip Şumnu'da Çavuşzade İsmail Ağa, Hezargrad'da Hacı Ömeroğlu Hacı Ömer Ağa, Yenipazar'da Gülefceli Haseki Osman Ağa, Kozluca'da Mehmed Ağa, Varna'da Seyyid Osman Ağa

ve Hacıoğlupazarı'nda Sarıklızâde Mehmed Ağa gibi isimler bölgenin mühim beldelerindeki âyanlıkları elde etmişlerdi (HŞS, No: 6, s. 32b).

Bâbîâli hem Deliorman'daki âyanları hem de nüfuz sahalarını yakından takip ediyordu. Bu çerçevede bölgedeki hâkimiyet alanlarının nasıl bölüşüldüğünün de farkındaydı. Merkezî idareye göre bölgede iki büyük âyan vardı. Bunlar Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Hezargrad Âyanı Hacı Ömeroğlu Hacı Ömer Ağa idi. Başkente göre bu isimler 1790 yılı sonrasında Deliorman'ı kontrol altında tutan egemen güçlerdi. Nitekim etkin oldukları mahaller de yapılan çalışmalar doğrultusunda saptanmaktaydı. Buna göre Hezargrad Âyanı Hacı Ömeroğlu Hacı Ömer Ağa; Hezargrad, Osmanpazarı, Cuma-i Atik, Çardak, Şumnu ve Deliorman kazalarının büyük kısmında hâkimiyet kurmuş durumdaydı. Aynı tarihlerde Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa ise Hacıoğlupazarı, Balçık, Kavarna, Mankalya, Kozluca ve Şumnu sınırındaki Topçular ve Yemişenli köylerine kadar egemenliğini tesis etmişti (BOA, BLD, 16/753).

Köstence'den Varna'ya kadar olan Karadeniz sahili ve batıdaki Kozluca ovası, Hacıoğlupazarı merkezli bir yerel yapılanma içindeydi. Buna mukabil Tuna'dan Şumnu'ya kadar mahal ise Hezargrad'ın kontrolü altındaydı. Bölgede iki büyük güç unsuru olmasına rağmen Hacıoğlupazarı ve Hezargrad âyanları arasında da hiyerarşik bir nizâm söz konusuydu. Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızade Mehmed Ağa, Hezargrad Âyanı Hacı Ömer Ağa'nın hiyerarşik üstünlüğünün farkındaydı. Nitekim Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın Hezargrad âyanına karşı saygın bir dille kullandığı "*babam ve efendim*" hitapları, bu kabullenmenin önemli bir yansımasıydı (BOA, HAT, 63/2763-A). Deliorman ve Dobruca bölgeleri, iki önemli âyanın egemenliği altında taksim edilmekle birlikte bölgede alternatif bir güç olma yolunda gayret gösteren muhtelif âyanlar da bulunmaktaydı. Bunlardan Yenipazar Âyanı Güleğçeli Haseki Osman Ağa, bölgedeki Hezargrad-Hacıoğlupazarı güç denkleminin en önemli alternatif unsuruydu.

Hacıoğlupazarı ve Hezargrad güç merkezi dışında olan Yenipazar kazası, Pravadi ve Kozluca üzerinde bir hâkimiyet kurma gayesindeydi. Bu bağlamda Güleğçeli Haseki Osman Ağa, Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Hacı Ömer Ağa ile doğrudan çatışma halindeydi. 1794 başında Pravadi Âyanı Çolakoğlu İbrahim Ağa, Silistre Mütesellimi Battal Ağa ve Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın Deliorman eşkiyasına karşı ortak harekâtı ile bölgeden uzaklaştırılmıştı. Ancak Pravadi'de meydana gelen gelişmelerden Güleğçeli Haseki Osman Ağa kazançlı çıktı. Zira sabık âyan Çolakoğlu İbrahim'in kişisel mülk ve çiftliklerine Yenipazar âyanı tarafından el konuldu ve bu doğrultuda kazada mühim bir tahakküm kurdu (BOA, C. ZB, 86/4264). Yaşanan bu gelişme hem Hacıoğlupazarı hem de Hezargrad âyanı tarafından kabul görmedi. Bu sebeple Sarıklızâde Mehmed ve Hacı Ömer Ağalar, Pravadi'deki güç dengesini kendi lehlerine çevirmek için harekete geçti. Bu maksatla Deliorman eşkiyası ile de ittifak kuruldu (BOA, HAT, 50/2374). Böylelikle 1795 yılı kışında bölgedeki Deliorman eşkiyasını da maiyetine alan Hezargrad ve Hacıoğlupazarı âyanları Pravadi'yi ele geçirdi ve Çolakoğlu İbrahim Ağa'yı yeniden Pravadi âyanı olarak tayin etti (BOA, AE, SSLM III, 163/9766). Bu hamle ile Yenipazar Âyanı Güleğçeli Haseki Osman Ağa; Hezargrad, Hacıoğlupazarı, Şumnu ve Pravadi arasında kuvvetli bir kıskaca alındı.

Başta Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Hacı Ömer Ağa olmak üzere diğer kaza âyanlarının ortak harekâtı ile Pravadi ele geçirilmişti. Ancak bölgede Hacıoğlupazarı ve Hezargrad ittifakına karşı en mühim muhalif güç merkezi olan Yenipazar kazası, Pravadi kadar kolay bir hedef değildi. Bundan dolayı Güleğçeli Osman Haseki Ağa üzerine ciddi bir hazırlık yapıldı. Bu sırada Şumnu kır serdarı Çalıkoğlu Mehmed'in kimliği belirsiz kişiler tarafından öldürülmesi, Hezargrad ve Hacıoğlupazarı ittifakının eline fırsat verdi. Nitekim ittifak âyanları, kır serdarını öldürenin Yenipazar âyanı olduğunu iddia ederek, Güleğçeli Osman Haseki Ağa'ya karşı harekete geçti. Bu çerçevede Hezargrad Âyanı Hacı Ömer Ağa maiyetine Şumnu, Cuma-i Atık, Osmanpazarı âyanları ile Deliorman eşkiyasını alarak Yenipazar'a batı istikametinden yürüdü. Bu sırada Sarıklızâde Mehmed Ağa ise Hacıoğlupazarı ve Pravadi kuvvetleri ile kazanın doğusundan harekete geçti. Güleğçeli Haseki Osman Ağa, Hacıoğlupazarı ve Hezargrad kuvvetlerine karşı iki ateş arasında kalmamak için Yenipazar'ı boşalttı ve savunulması daha kolay olan Güleğçe'ye çekildi. Mart 1795'te Güleğçe'de meydana gelen muharebede Sarıklızâde Mehmed ve Hacı Ömer Ağa kuvvetleri, Haseki Osman Ağa karşısında ciddi bir üstünlük sağlayamadı. Bu sebeple âyanlar, Haseki Osman Ağa'nın çiftliklerini yakarak bölgeyi terk etti (BOA, AE, SSLM III, 163/9766).

Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Hacı Ömer Ağa komutalarındaki ittifak kuvvetleriyle Yenipazar âyanı arasında Güleğçe'de yaşanan muharebe, ittifak âyanlarına Haseki Osman Ağa'nın kolay hedef olmadığını kesin bir surette gösterdi. Bu sebeple ittifak âyanları, Güleğçeli Haseki Osman Ağa'nın üzerine yeniden bir taarruz yapmak yerine öncelikle Yenipazar âyanını Bâbîâli'nin nazarında gözden düşürmeyi amaçladı. Bu doğrultuda Mart/Nisan 1795'te Hezargrad, Şumnu, Kozluca ve Hacıoğlupazarı âyanları, Yenipazar âyanı hakkında Bâbîâli'ye birer mahzar göndererek, Güleğçeli Haseki Osman Ağa aleyhinde faaliyetlere başladı. Bölge âyanlarının ortak ifadelerinin yanı sıra Hacıoğlupazarı âyanı Sarıklızade Mehmed Ağa'nın Güleğçeli Haseki Osman Ağa hakkındaki en büyük ithamı; Balkan dağlarının kuzey ve güneyinde bulunan eşkiyayı, Yenipazar merkezli bir yapıda toplayıp bölgede bulunan kaza, nahiye ve köyleri talan etmesiydi. Hacıoğlupazarı âyanı, eğer bu gidişat durdurulmazsa bölgede toprağı ekip/biçecek kimsenin kalmayacağı ve nüfusun da büyük oranda göç edeceğini ifade etmekteydi (BOA, AE, SSLM III, 168/10030). Sarıklızâde Mehmed Ağa, Yenipazar âyanına karşı ileri sürdüğü iddiaları, diğer ittifak âyanlarının da yaptığı gibi (BOA, AE, SSLM III, 157/9395; 157/9396; 157/9397) Hacıoğlupazarı mahkemesinden çıkardığı bir ilâmla destekledi (BOA, AE, SSLM III, 157/9398).

Bâbîâli, bölgede yaşanan gerilimi ve muharebeleri yakından takip ediyordu. Ancak başkente sadece Hacıoğlupazarı, Hezargrad, Şumnu ve Kozluca'dan gelen mahzar ve mahkeme ilâmları ulaşmıyordu. Aynı zamanda Yenipazar mahkemesinden ittifak halinde bulunan âyanları suçlayan ilâmlar da merkezî idareye gelmekteydi (BOA, AE, SSLM III, 163/9766). Bu çerçevede Bâbîâli, bölgede yaşanan sorunların iç yüzünü kavramakta zorlanıyordu. Bu dönem III. Selim de Yenipazar ve ittifak âyanları arasındaki çatışmadan memnun değildi. Aslında arka planda âyanların varlığından dahi rahatsızdı. Nitekim Yenipazar hadiseleri sonrasında bölgedeki tüm âyanlara karşı olumsuz bakışını sert şekilde ifade etmekteydi (BOA, HAT, 178/7940). Ancak merkezî idare sahadaki gelişmelerin dışında da kalamazdı. Bu sebeple merkezî yönetim,

yerel çekişmelerin geniş bir tabana yayılmasını engellemek amacıyla stratejik bir tutum sergileyerek, tarafını kendi politik öncelikleri doğrultusunda belirlemek durumundaydı. Esasen bu yaklaşım, merkezin uzun yıllardır tatbik ettiği pragmatik bir siyasetti. Nitekim yerel mücadeleler, merkezî idarenin taşradaki müttefiklerini seçmesinde yardımcı bir unsur teşkil ediyordu (Barkey, 2016, s. 58). Bu surette Bâbîâli, ittifak âyanları tarafında yer aldı ve Yenipazar âyanını asi ilan etti. Güleğçeli Haseki Osman Ağa hakkında çıkarılan idam hükmü başta Hacıoğlupazarı ve Hezargrad âyanları olmak üzere ittifak âyanlarına gönderildi (BOA, C. DH, 119/5926). Ayrıca Hacıoğlupazarı mahkemesinde bu emir tescil edildi (BOA, C. ZB, 58/2869). Yenipazar âyanı, hakkında verilen idam hükmü sonrasında topyekûn bölge âyanlarının taarruzuna uğradı. Nihayetinde Güleğçeli Haseki Osman Ağa, Şumnu Âyanı Çavuşzade İsmail Ağa'nın başarılı bir harekâtı ile yakalanarak idam edildi (BOA, HAT, 1386/55045; HAT, 1458/14). Böylelikle Deliorman bölgesindeki en mühim muhalif güç odağı, Bâbîâli'nin verdiği destek çerçevesinde yok edildi. Yaşanan nüfuz mücadelesinden geriye kalan; Hacıoğlupazarı ve Hezargrad kazalarının tahakkümünde aynı kutbun iki farklı kolunu oluşturan bir hiyerarşik yapılanmaydı.

5-Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın İttifak Sistemi Dışına Çıkarılması ve Mücadelesi

Yenipazar kazasındaki Haseki Osman Ağa sorunu ittifak âyanlarının menfaatine olacak şekilde ortadan kaldırıldı ve bölgede kısa süreli sükûnet sağlandı. Ancak bölgedeki sakinliğin tersine Rumeli'de problemler her geçen gün artmaktaydı. Bu sorunların en mühimi ise bölgenin her noktasına sirayet eden Dağlı eşkıyasıydı.¹ Nitekim 1796 yılı ortalarına gelindiği zaman Deliorman ve civarında Dağlı eşkıyasının tehdidi ciddi şekilde hissedilmeye başlandı. Bâbîâli, Balkan dağlarını isyanın yayılmasını durdurmak için bir set olarak kullanmaktaydı. Bu çerçevede Balkan geçitlerini tutarak, isyanın güneyden kuzeye sıçramasını engellemeyi amaçlamaktaydı. Merkezî idare, Balkan geçitlerini korumak için öncelikli olarak bölge âyanları kullanmayı tasarlamaktaydı. Bu doğrultuda Tırnova'dan Varna'ya kadar olan tüm geçitlerde; Hezargrad, Şumnu, Osmanpazarı, Cuma-i Atik ve Hacıoğlupazarı âyanlarının kuvvetleri istihdam edildi (BOA, HAT, 66/2875-B). Âyanlar aynı zamanda Dağlı eşkıyasına karşı bölgede harekât düzenleyen Silistre Valisi Abdi Paşa kuvvetlerine de nakdi destek sağlamaktaydı (BOA, HAT, 50/2374-B).

Deliorman ve civarındaki Dağlı eşkıyasının faaliyetleri sadece o mahaldeki asayişî değil aynı zamanda bölgede mevcut statükoyu da tehdit etmeye başladı. Zira Deliorman'da yaşanan gelişmeler âyanların dikkatini bölge dışından gelecek olan tehditlere yöneltmekle birlikte aynı zamanda kişisel hedef ve ihtiraslarını da açığa çıkarmaya başladı. Bu bağlamda 1795 yılında Pravadi ve Yenipazar hadiselerinde ittifak olarak hareket eden Hezargrad ve Hacıoğlupazarı

¹ Osmanlı Devleti'ndeki Dağlı isyanları için bkz: Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020; Cem Düzen, "Dağlı Eşkıyası Manav İbrahim'e Dair Bir Araştırma", *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, C 7, S 14, 2024, s. 263-275; Cem Düzen, "Rumeli'de Anarşi Devrine Bir Derkenar: Filibeli Emincik'in Serüveni", *Yakınçağ Tarihine Dair Yazılar-I*, ed. Alpaslan Demir-H. Baha Öztunç, Kömen Yayınları, Konya 2024, s. 5-27; Cem Düzen, "Rumeli'de Asi Bir Voyvoda: Macar Ali Ağa", *HUMANİTAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C 13, S 25, 2025, s. 140-156.

âyanları yeni düzende yavaş yavaş karşıt birer güce dönüşmekteydi. Zira Haseki Osman Ağa'ya karşı Yenipazar'da alınan galibiyetinin ardından Hezargrad Âyanı Hacı Ömer Ağa ve Şumnu Âyanı Çavuşzade İsmail Ağa liderliğinde Osmanpazarı, Cuma-i Atik ve Deliorman âyanları ayrı bir ittifak meydana getirirken Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa ise bu ittifakın dışında kalmaktaydı. Nitekim 1796/1797 yılına gelindiğinde, Sarıklızâde Mehmed Ağa ile Hacı Ömer Ağa arasında geçmişten gelen ve mektuplarında kullandıkları ifadelerle de yansıyan saygının hukuk geride kalmıştı. Dolayısıyla Hezargrad, Şumnu ve Hacıoğlupazarı arasındaki üstü örtülü çekişme, birbirlerine karşı silahlı hazırlıklar yapmak suretiyle artık gün yüzüne çıkmaya başladı (BOA, HAT, 63/2763-F).

Bölgedeki eski ittifak ortakları arasındaki mücadele görünürde siyasî egemenlik sahalarının genişletilmesi üzerinedir. Ancak bu durumun altında yatan en önemli unsur ekonomik kaygılardır. Zira bir âyanın büyümesi, gelişmesi ve nüfuzunu yayması tamamen iktisadî gücüyle ilgiliydi. Bunun yolu ise toprağa olan hâkimiyetinden geçmekteydi. Nitekim âyanlar, gelir getiren çiftliklerin² sayılarını çoğaltabildikleri ölçüde bölgesel güçlerini perçinleyebilirdi (Zens, 2011, s. 439). Bu doğrultuda Sarıklızâde Mehmed Ağa daha önce harekete geçen taraftı. Hacıoğlupazarı âyanının ilk hedefi, Karadeniz kıyısı oldu ve sahil hattı boyunca Köstence, Karasu ve Mankalya'yı ele geçirdi (BOA, AE, SSLM III, 427/24444). Sahil hattında gerçekleştirilen harekâtın sonrasında kuvvetlerini Deliorman'a gönderdi ve ilk hedefi Pravadi oldu. 1795'te Haseki Osman Ağa'ya karşı başlatılan harekâta Pravadi, ittifak dahilindeki âyanların eline geçmiş ve Yenipazar âyanı hiyerarşisindeki Halil Ağa (BOA, D. BŞM.d, No: 6114, s. 11) görevden uzaklaştırılarak ittifak âyanlarının himayesinde Çolakoğlu İbrahim Ağa yeniden Pravadi âyanı tayin edilmişti. 1797 yılına gelindiğinde Sarıklızâde Mehmed Ağa Pravadi âyanlığı hususunda müstakil olarak müdahale etti ve damadı Hacı Mazlum Ağa da kaza âyanlığını ele geçirdi (BOA, C. ML, 336/13764). Böylelikle hem güç çemberini Köstence'den Pravadi'ye kadar genişletmiş hem de iktisadî koşullarını güçlendirmiş oldu.

Pravadi'deki müdahale bölgede yaşanacak gelişmelerin ilk adımıydı. Nitekim Hacıoğlupazarı âyanının Pravadi'den sonraki hedefi Kozluca olacaktı. Kozluca her ne kadar Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın siyasî hinterlandı içinde bulunuyor olsa da Yenipazar'daki denklem sonrasında Hezargrad ve Şumnu âyanları bölgede hakimiyet tesis etmişti. Bu bağlamda Hacıoğlupazarı âyanı, Hacı Ömer ve Çavuşzâde İsmail Ağaları kendi nüfuz sahasının dışına atabilme adına Kozluca'ya da müdahale etme niyetindeydi. Bunun için bölgeye Deliorman eşkıyalarını kullanarak el attı. Sarıklızâde Mehmed Ağa, Deliorman eşkıyalarının mühim bir reisi olan Manavoğlu 'nu kazaya sevk etti ve böylelikle Kozluca da ele geçirilmiş oldu. Bâbîâli, Ekim 1797'ye gelindiğinde Hacıoğlupazarı âyanının faaliyetlerini kaygı ile izlemekteydi. Pravadi ve Kozluca'daki hadiseleri uygunsuz bulmakla birlikte Hezargrad ve Şumnu âyanlarının yaşadığı endişeleri de gidermek istiyordu (BOA, KK.d, No: 13, s. 9). Zira bu tarihlerde Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Rus-

² Çiftlikler için bkz: Halil İnalçık, "The Emergence of Big Farms, Çiftliks: State, Landlords and Tenants", Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2022, s. 415-437.

çuk Âyanı Tirsinikli İsmail Ağa arasında da iletişim kanalları açılmış ve Rusçuk âyanı, Hacıoğlupazarı âyanının maiyetine Arnavut sekban³ dahi yollamıştı. Tirsinikli İsmail Ağa, bu hamle ile Hezargrad ve Şumnu âyanlarının içinde bulunduğu durumu zorlaştırma gayesi güttüğü açıktı. Ancak Bâbîâli, yaşanan tüm olumsuz gelişmelere rağmen Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın faaliyetlerini sulh yoluyla halletme niyetindeydi. Bunun için Hacıoğlupazarı'na Varnalı Hasan Efendi'yi nasihatçi yolladı ve gerilimi tırmandırmadan çözüme kavuşturmak istedi (BOA, KK.d, No: 13, s. 10).

Bâbîâli, Hacıoğlupazarı âyanının faaliyetlerini sakın bir tavırla savuşturmak istiyor ama aynı zamanda Hezargrad ve Şumnu âyanlarını da kırmak istemiyordu. Zira Rumeli, 1797 yılında Vidin Âyanı Pazvandoğlu Osman'ın isyanıyla sarsılmaktaydı. Bu sebeple bölgedeki tüm yerel güçlere karşı olumlu bir tavır takınılmalıydı. Kaldı ki Pazvandoğlu Osman'ın sahadaki en önemli komutanı olan Macar Ali, Selvi voyvodası olarak görev yaptığı sırada sabık kaza âyanı Hasan Ağa ile yaşadığı nüfuz mücadelesinde mağlup olmuş ve merkezî idarenin desteğini de arkasında bulamayınca Vidin'e intisap etmişti (Düzen, 2024, s. 147). Bu bağlamda Pazvandoğlu Osman, Macar Ali'yi birliklerinin başına geçirerek onun maharetiyle Tırnova, Plevne ve Niğbolu gibi birbirinden önemli yerleşim merkezlerini kısa sürede işgal etti (Jorga, 2005, s. 114-115; Zinkeisen, 2011, s. 165; Sertoğlu, 2021, s. 2776). Bâbîâli, bu tecrübe ile yerel güçleri merkezden uzaklaştırmamak ya da en azından isyan halindeki Pazvandoğlu Osman ile bir ittifak kurulmaması adına ince bir siyaset izliyordu.

Bâbîâli; Pazvandoğlu Osman meselesinin yarattığı kritik atmosfer sebebiyle Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın faaliyetlerini başlangıçta uzlaşmacı yöntemlerle yönetme eğilimi göstermişti. Ancak Deliorman'daki siyasî denklem, merkezin öngörülerinin aksine, kontrolü güçleştiren bir mecrada seyretmeye başlamıştı. Nitekim Macar Ali, Niğbolu'yu ele geçirip Rusçuk üzerine harekât tasarladığı tarihlerde, eşkiyanın ihtiyaçları için Hezargrad ve Şumnu âyanları ile temas sağlarken (BOA, HAT, 63/2763-F) aynı zamanda bölgede âyanlar arasındaki huzursuzluğun taraflarından olan Sarıklızâde Mehmed Ağa ile de temas kurmaktaydı. Pazvandoğlu Osman, bu dönem kendi tarafına çekmek istediği Sarıklızâde Mehmed Ağa'ya maddi destek dahi vermemekteydi (BOA, KK.d, No: 13, s. 28). Vidin'den gelen destek sadece maddi bağlamda kalmadı. Pazvandoğlu Osman, bölgedeki mühim komutanlarından Gâvur İmam'ı Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın bölgedeki egemenlik mücadelesine destek olması için hatırı sayılır bir kuvvetle Hacıoğlupazarı'na gönderdi (Mutaftchieva, 1977, s. 185). Bu minvalde Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Gâvur İmam kuvvetleri Pravadi'de birleşti. Burada Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın büyük oğlu Ahmed Ağa, kaza âyanı Hacı Mazlum Ağa ve Gâvur İmam müsterek hareketle Yenipazar'ı istila etti (BOA, HAT, 1410/57296).

³ Arnavut sekbanlar, âyanlar arası mücadelede oldukça mühim yer tutmaktadır. Bkz: Fatih Yeşil, *İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s. 27-30.

Bâbîâli, bölgede hızlı gelişen hadiseler karşısında artık net bir tavır takınmak zorundaydı. Bu bağlamda Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın nasihatçiler yoluyla da kontrol altında tutulamayacağını anladı. Nitekim 1797 Ekim ayında Balçık da Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Gâvur İmam güçleri tarafından ele geçirilmişti. Merkezî idare için bu husus bardağı taşıran son damla oldu ve Hezargrad ile Şumnu âyanlarından bölgenin Sarıklızâde Mehmed Ağa'ya karşı savunulmasını istedi. (BOA, KK.d, No: 13, s. 28). Bu durum Hacıoğlupazarı âyanını teorik olarak asi ilan etmemekle birlikte pratikte yok edilmesi gerektiği anlamını taşımaktaydı. Ancak 28 Ekim 1797'de Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Gâvur İmam'ın Varna'yı ele geçirmek için müştereken yaptıkları taarruz, bölgedeki tüm siyaseti değiştirdi (Ahmed Cevdet Paşa, 1891, s. 298; Ahmed Vasıf Efendi, 2017, s. 269). Gece boyunca Varna Kalesi'nin önü ve kazanın varoşunda yaşanan muharebede Sarıklızâde Mehmed Ağa ve Gâvur İmam kuvvetleri; Varna Âyanı Osman Ağa, Varna hâkimi ve kaza sakinlerinin üstün mücadelesi neticesinde geri püskürtüldü (BOA, HAT, 222/12421). Bozguna uğrayan kuvvetler ise Hacıoğlupazarı'na geri çekildi (Halil Nuri Bey, 2015, s. 702). Bu mağlubiyet Sarıklızâde Mehmed Ağa için sonun başlangıcını teşkil ediyordu. Zira Bâbîâli, bugüne kadar ince bir siyasetle yönetmek istediği ilişkisini, Varna taarruzu sonrasında tamamen değiştirdi ve artık başkentin gözünde Sarıklızâde Mehmed Ağa asi idi. Bu noktada İstanbul'dan başta Silistre valisi olmak üzere bölgedeki vüzeraya bir hüküm gönderildi ve isyan eden Hacıoğlupazarı âyanının yakalanıp idam edilmesi istendi (BOA, C. DH, 286/14255; C. DH, 23/1133).

Sarıklızâde Mehmed Ağa, Varna taarruzunun başarısızlığı ve sonrasında Gâvur İmam'ın da bölgeyi terk etmesi neticesinde yalnız kaldı. O sırada Edirne'de bulunan Adana Mutasarrıfı Yusuf Paşa da doğrudan Sarıklızâde Mehmed Ağa'ya karşı harekete geçti. Bu çerçevede Hezargrad ve Şumnu kuvvetleri, Serbestzâde Tahir Ağa ve Varna voyvodası gibi müşterek güçler Hacıoğlupazarı üzerine yürüdü. Bunların ilk hedefi Pravadi ve Kozluca oldu. Kısa sürede Pravadi Âyanı Hacı Mazlum ve Kozluca'da hüküm süren Manavoğlu mücadeleyi bırakarak Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın yanına çekildi (Ahmet Cevdet Paşa, 1891, s. 302-303). Hacıoğlupazarı'na ilerleyen kuvvetler ise Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın firar etmesinden dolayı herhangi bir direniş görmeden kazaya girdi. Serbeszâde Tahir Ağa kuvvetleriyle birlikte Hacıoğlupazarı'nı işgal ederek, Sarıklızâde Mehmed Ağa'yı tamamen bölgeden uzaklaştırdı (BOA, HAT, 210/11259).

Hacıoğlupazarı âyanı ise bu sırada başkentle iletişim kanalı bulmaya gayret etmekteydi. Bunun için Enderun ağalarından Abdullah Ağa'ya bir mektup göndererek; devlete karşı isyan halinde bulunmadığını, yaşanan olayların müsebbibi olarak da Hezargrad ve Şumnu âyanlarının kendine karşı olan faaliyetlerini göstermekteydi (BOA, HAT, 63/2763-F). Ayrıca Tırnova'ya gelen Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ya üst üste mektup göndererek af talebini yineliyordu. Hatta affedildiği taktirde Pazvandoğlu Osman üzerine harekâta katılmayı dahi vaat ediyordu. Bu sırada Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın asi ilan edilmeden çok önce hazırlayıp gönderdiği birlikler, merkezî kuvvetlere dahil olarak Vidin kuşatmasını sürdürmekteydi (Câbî Ömer Efendi, 2003, s. 56). Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa da Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın mevcut askerî varlığını kullanmayı uygun görmekteydi. Bu durum ise Hacıoğlupazarı âyanını sevindirmişti

(BOA, HAT, 63/2763-A). Ancak III. Selim, Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın affına dair herhangi bir cümle dahi istemiyordu (BOA, HAT, 63/2763). Ayrıca bunu isteyen sadece III. Selim de değildi. Nitekim Vidin Seraskeri Küçük Hüseyin Paşa dahi Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın affına en keskin muhalifti (BOA, AE, SSLM III, 427-24444). Böylelikle Hacıoğlupazarı âyanı için af kapıları tamamen kapanmış durumdaydı. Bir müddet firar eden Sarıklızâde Mehmed Ağa, Mart 1798'de Tırnova yakınlarındaki Kışla köyüne geldi ve burada Hezargrad Âyanı Hacı Ömer Ağa'nın baskınına uğradı. Sağ olarak ele geçirildikten sonra başkente götürölmek üzere yola çıkarıldı. Ancak III. Selim, Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın İstanbul'a getirilmesine gerek olmadığını, onun yerine Edirne'de idam edilerek başının gönderilmesini istedi. Böylelikle Mart 1798 tarihinde Edirne'de idam edilerek başı İstanbul'a gönderildi (BOA, C. ZB, 68/3388; C. ZB, 62/3076; HAT, 208/11077).

SONUÇ

Bu çalışma, XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Deliorman-Dobruca hattında yaşanan siyasî dönüşümü; Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın serencâmı üzerinden ele almakta ve bölgedeki yerel güç ilişkilerini yeniden değerlendirmektedir. Osmanlı Devleti'nde âyanlık kurumunun 1765 düzenlemeleri, 1786'daki ilga kararı ve 1790'daki ihyası çerçevesinde geçirdiği yapısal dönüşüm, Deliorman bölgesindeki rekabeti daha da keskinleştirmiş; Hacıoğlupazarı, Hezargrad ve Yenipazar merkezli yerel erkler arasındaki mücadele giderek sertleşen bir hâl almıştır. Bu bağlamda Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın ortaya çıkışı, yükselişi ve düşüşü, sadece kişisel bir güç mücadelesi gibi düşünölmemelidir. Bu durum aynı zamanda Osmanlı taşrasındaki yerel otoritenin yeniden tanımlandığı dönemin somut bir yansımasıdır.

Çalışmanın ortaya koyduğu temel bulgulardan biri, Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın literatürde genellikle vurgulandığı şekilde "müstakil asi âyan" ya da "Pazvandoğlu Osman'ın isyankâr bir sergerdesi" niteliği taşımadığıdır. Aksine, onun siyasî çizgisi bölgesel ittifaklar, ekonomik çıkarlar, eşkıya hareketlerinin yoğun etkisi ve Hezargrad-Şumnu hattındaki diğer âyanların rekabeti tarafından şekillenmiştir. 1794-1795 yıllarında Pravadi ve Yenipazar ekseninde yaşanan olaylar, âyanlığın toplum nezdindeki kabul görüşü ve desteğinden ziyade âyanların, ekonomik, askerî ve siyasî kaygılarına dayandığını göstermektedir. Bu durum, Osmanlı taşrasındaki âyan rekabetinin salt siyasî bir pozisyon alma mücadelesi değil, aynı zamanda çoklu menfaat üzerine kurulu bir egemenlik savaşı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Deliorman ve çevresinde faaliyet gösteren eşkıyanın rolü ise bu dönemin anlaşılmasında kritik bir unsurdur. Nitekim eşkıyanın sadece asayiş ve kamu düzenini tehdit eden bir unsur değil, kimi zaman âyanların bölgelerinde birbirlerine karşı güç sahalarını genişletmek için başvurduğu mühim bir yardımcı kuvvet olduğu görölmektedir. Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın Pravadi ve Kozluca üzerindeki tasarruflarında Deliorman eşkıyasından yararlanması, müteakiben Pazvandoğlu Osman'ın komutanlarıyla kurduğu temaslar, bu çok katmanlı güç ilişkilerinin nedenli karmaşık bir hâl aldığını göstermektedir. Bu çerçevede Hacıoğlupazarı âyanının merkezin

siyasetinden kopuşu, doğal bir isyan hareketinden ziyade, yerel güç odaklarının yeniden dizildiği bir süreçte hem bölgesel hem de merkezî idare ile yaşanan gerilimlerin sonucudur.

Bâbîâli'nin bu süreçteki tutumu, dönemin Osmanlı siyasî atmosferini analiz etmek adına anahtar bir nitelik taşımaktadır. III. Selim yönetimi; Pazvandoğlu Osman isyanı gibi yapısal tehditlerin gölgesinde, Deliorman'daki âyan gerilimlerini pragmatik bir denge siyasetiyle yönetmeye gayret etmiştir. Ancak Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın, rakip âyanlar aleyhine nüfuz sahasını hızla genişletmesi, Köstence'den Pravadi'ye kadar uzanan stratejik noktalara müdahale etmesi ve nihayet Varna'ya yönelik başarısız taarruzu, merkezî idarenin kendisine yönelik yaklaşımında radikal bir kırılmaya yol açmıştır. Nitekim Pazvandoğlu Osman kuvvetleriyle eşgüdümlü şekilde Varna'yı ele geçirme teşebbüsü, Sarıklızâde'nin tasfiyesi noktasında belirleyici olmuş; bu süreç 1798 yılında idamıyla neticelenmiştir.

Netice olarak Hacıoğlupazarı Âyanı Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın serencâmı, XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı taşrasındaki âyanlık sisteminin işleyişine, yerel güçlerin birbirleriyle ve merkezle kurduğu ilişkilere, eşkıyalığın siyasî bir aktör olarak devreye girişine ve merkez-taşra denkleminde otorite arayışlarına dair önemli ipuçları vermektedir. Bu çalışma, Hacıoğlupazarı âyanını Dağlı isyanları bağlamında tek boyutlu bir 'asi âyan' kategorisine yerleştiren yaklaşımları, dönemin çok katmanlı siyasî topografyası dahilinde yeniden okumayı denemiştir. Sarıklızâde Mehmed Ağa'nın yükselişi, bölgesel ittifaklardan sağladığı destekle açıklanırken; tasfiyesi ise söz konusu ittifak ağlarının çözülmesi ve aktörün sistem dışına itilmesi süreciyle ilişkilendirilmektedir. Bu çerçevede makale, Osmanlı taşrasında otoritenin değişken yapısına dair literatürdeki tartışmalara mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamakta ve Deliorman'daki âyanlık rekabetini Sarıklızâde Mehmed Ağa örneği üzerinden tahlil etmeye gayret etmektedir.

KAYNAKÇA

A.Şeriye Sicili (ŞS)

-Hacıoğlupazarı Şeriye Sicili (HŞS)

No: 6.

B.Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

-Ali Emiri

Sultan III. Mustafa (AE. SMT. III)

AE, SMT.III, 298/2383; 51/3679; 45/3237.

Sultan I. Abdülhamid (AE. SABH.I)

AE, SABH.I, 189/12606;

Sultan III. Selim (AE. SSLM.III)

AE. SSLM. III, 334/19336; 163/9766; 168/10030; 157/9395; 157/9396; 157/9397; 157/9398; 163/9766; 427-24444.

-Bâb-ı Defteri Başmuhasabe Kalemî (D. BŞM.d)

No: 6114.

-Bâb-ı Defteri Başmuhasabe Muhallefat Halifelîği (D. BŞM.MHF)

88/38.

-Cevdet

Askeriye (C. AS)

C. AS, 54/2519; 156/23351; 253/10564; 488/20393; 110/4956; 877/37649; 203/8702.

Belediye (C. BLD)

C. BLD, 16/753.

Dahiliye (C. DH)

C. DH, 307/15304; 119/5926; 23/1133; 286/14255.

Maliye (C. ML)

C. ML, 336/13764.

Nafia (C. NF)

BOA, C. NF, 29/1439.

Zabtiye (C. ZB)

C. ZB, 82/4059; 91/4550; 86/5264; 86/4264; 58/2869; 72/3577; 62/3076; 68/3388.

-Hatt-ı Hümayun (HAT)

HAT, 209/11150; 211/11362; 249/14111; 78/3241; 63/2763-A; 50/2374; 178/7940; 1386/55045; 1458/14; 66/2875-B; 50/2374-B; 63/2763-F; 1410/57296; 222/12421; 210/11259; 63/2763; 208/11077.

C. Telif Eserler

ACAROĞLU, M. T. (2006). *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ahmed Vasıf Efendi. (2017). *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*. (haz. Hüseyin Sarıkaya) İstanbul: Çamlıca Yayınevi.

Ahmet Cevdet Paşa. (1891). *Tarih-i Cevdet*, VI. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.

ALTUNAN, S. (2005). "XVIII. Yüzyılda Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri". *OTAM*, XVIII: 1-20.

ANASTASOPOULOS, A. (2021). "Giriş" *Osmanlı İmparatorluğunda Taşra Elitleri*. (ed. Antonis Anastasopoulos). İstanbul: Küre Yayınları.

- ANTOY, N. (2017). *The Ottoman Wild West The Balkan Frontier in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Cambridge: Cambridge University Press.
- AYHAN, A. (2013). *Rumeli ve Akdeniz Adalarında Türk Varlığı*, İstanbul: TİKA.
- BALTACI, C. (1991). "Arpalık", *TDV İslam Ansiklopedisi*. III: 392-393.
- BARKEY, K. *Eşkıyalar ve Devlet Osman Tarzı Devlet Merkezileşmesi*. (çev. Zeynep Altok). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BEYDİLLİ, K. (2013). "Yaş Antlaşması". *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXXXIII: 343-347.
- BOBÇEV, S. S. (1988). "Deliorman Türklerinin Kökeni". (çev. Mehmet Türker Acaroğlu). *Belleten*, CCXXX/52: 699-700.
- Câbî Ömer Efendi. (2003). *Câbî Târihi (Târîh-ş Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sâni)*, I, (haz. Mehmet Ali Beyhan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- CANIM, R. (2020). "Dobruca'da Bir hükümdar Şehri: Hacıoğlupazarcığı", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*. II/I: 1-24.
- ÇELİK, Ş. (2010). "Şehir Ketüdâsı". *TDV İslam Asnkiklopedisi*. XXXVIII: 451-453.
- ÇELİK, Y.-YEŞİL, F. (2023). *Osmanlı Modernleşmesinde Tereddüt ve Teceddüt Yılları (1768-1908)*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- DOĞRU, H. (2007). *Bir Kadı Defterinin Işığında Rumeli'de Yaşam*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- DOĞRU, H. K. (20119). *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- DÜZEN, C. (2024). "Dağlı Eşkıyası Manav İbrahim'e Dair Bir Araştırma". *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*. VII/XIV: 263-275.
- DÜZEN, C. (2024). "Rumeli'de Anarşi Devrine Bir Derkenar: Filibeli Emincik'in Serüveni". *Yakınçağ Tarihine Dair Yazılar-I*, (ed. Alpaslan Demir-H. Baha Öztunç). Konya: Kömen Yayınları.
- DÜZEN, C. (2025) "Osmanlı Devleti'nde Âyanlık Müessesesinin İhyâsı ve Yükselişi". *Yakınçağ Tarihine Dair Yazılar II*. Konya: Kömen Yayınları.
- DÜZEN, C. (2025). "Rumeli'de Asi Bir Voyvoda: Macar Ali Ağa". *HUMANİTAS Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. XIII/XXV: 140-156.
- EMECEN, Feridun M. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- EMECEN, Feridun M. (2021). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Evliya Çelebi, (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Evliyâ Çelebi. (1996) *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, XIII, (haz. Robert Dankoff vd.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- GENÇ, M. "Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi". *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GRADEVA, R. (1999). "The Activites of a Kadı Court In Eighteenth-Century Rumeli:The Case of Hacıoğlu Pazarcık", *Oriente Moderno*, LXXIX:177-190.
- HEZARFEN, A. (2002). *Rumeli ve Anadolu Ayan ve Eşkiyası*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hezarfen, A. (2004). *Rumeli ve Anadolu Ayan ve Eşkiyası*. II, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- İNALCIK, H. (2019). "Osmanlı Yönetiminde Merkeziyetçilik ve Adem-i Merkeziyetçilik", *Devlet-i Aliyye*. IV. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İNALCIK, H. (2022). "The Emergence of Big Farms, Çiftliks: State, Landlords and Tenants". *Devlet-i Aliyye*, V. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İstanbul 2005, s. 114-115; ZINKEISEN, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. VII. (çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul:Yeditepe Yayınları.
- JORGA, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, V, (çev. Nilüfer Epçeli). İstanbul:Yeditepe Yayınları.
- KARPAT, K. (1994). "Dobruca". *TDV İslam Ansiklopedisi*, IX: 482-486.
- KIEL, M. (1994). "Deliorman". *TDV İslam Ansiklopedisi*. IX:141-144.
- KIEL, M. (2020). "Hacıoğlupazarcığı", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ek-I: 505-507.
- MCGOWAN, B. (2006). "Ayanlar Çağı", *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (ed. Halil İnalcık-Donald Quataert). İstanbul: Eren Yayınları.
- MERT, Ö. "Âyan". (1991). *TDV İslam Ansiklopedisi*. IV:195-198.
- MOŞKOV, V. A. (1904). *Turetskiy plemen na Balkanski Poluostrov*, St. Petersburg.
- MUTAFCHİEVA, V. (1977). "On Sekizinci Yüzyılın Son On Yılında Ayanlık Müessesesi". (çev. Bayram Kodaman). *Tarih Dergisi*, XXXI: 163-182.
- MUTAFCHİEVA, V. (1977). *Kırcaliysko Vreme*. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences.
- NAGATA, Y. (1999). *Muhsinzade Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*. İzmir: Akademi Kitapevi.
- ÖZKAYA, Y. (1978). "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, XLII/CLXVIII: 667-724.
- ÖZKAYA, Y. (2020). *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÖZKAYA, Y. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SALZMAN, A. (1999). "İmparatorluğu Özelleştirmek: Osmanlı XVIII. Yılında Paşalar ve Ayanlar, *Osmanlı*, III, (ed. Güler Eren). Ankara: Türkiye Yayınları.
- SERTOĞLU, M. (2021). *Mufassal Osmanlı Tarihi*. V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021, s. 2776.

- SEZER, M. (2019). "Dobruca Bölgesinde Üç Kaza: Hacıoğlu Pazarı, Yeni Pazar ve Umur Fakih (XVIII. Yüzyıl Ortalarında Nüfus ve Yerleşim)". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*. XI/XVI: 555-557.
- ULUSOY, E. (2003). *Deliorman*. İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail H. (2019). *Osmanlı Tarihi*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vakanüvis Halil Nuri Bey. (2015). *Nûrî Tarihi*, (haz. Seydi Vakkas Toprak). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YEŞİL, F. (2016). *İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ZENS, R. (2011). "Provincial Powers: The Rise of Ottoman Local Notables (Ayan)", *History Studies*, III/III: 433-447.

EXTENDED ABSTRACT

This study analyzes the political and administrative transformation that took place in the Ottoman provinces in the last quarter of the 18th century through the life and activities of Sarıklızâde Mehmed Ağa, the Hacıoğlupazarı Ayan, who was an influential local power in the Deliorman–Dobruca region. The Ottoman central administration's attempts to reorganize provincial administration in 1765, the abolition of the âyan in 1786, and its revival in 1790 created a new balance of power in the provinces. This process increased the political and military power of local authorities while also creating a new arena for negotiation in their relations with the center. The rise of Sarıklızâde Mehmed Ağa is both a result and a symbol of this transformation. Based on documents from the Presidential Ottoman Archives, this research reveals the multi-layered relationships Sarıklızâde Mehmed Ağa established with the central authority, other âyans in the region, and bandit groups. The main argument of the study is that Sarıklızâde Mehmed Ağa was not merely a "rebellious notability" or "actor in the Mountain Rebellions," as commonly described in the literature, but rather a representative of a provincial order shaped by regional alliances, economic competition, and security crises.

By the late 18th century, bandit activities concentrated in Deliorman and its surroundings had become an element that local powers used both as a threat and as a tool. The Deliorman bandits sometimes threatened the security of the Sublime Porte, while at other times they served as a power tool used by the notables to expand their own spheres of influence. The alliances formed by Sarıklızâde Mehmed Ağa with the notables of Hezargrad and Shumen, his conflicts with the Yenipazar notable Güleğçeli Haseki Osman Ağa, and his pragmatic relations with the Deliorman bandits clearly demonstrate the dynamic structure of the networks of authority in the Ottoman provinces.

After 1790, the Deliorman region took shape around two main centers of power: Hacıoğlupazarı Ayan Sarıklızâde Mehmed Ağa and Hezargrad Ayan Hacı Ömeroğlu Hacı Ömer Ağa. The hierarchical balance between these two figures gradually turned into competition, leading to intense struggles for influence over strategic points such as Yenipazar, Pravadi, and Kozluca. In

particular, the conflicts that took place along the Pravadi and Yenipazar line in 1794–1795 demonstrate how local dominance in Deliorman was determined by military power, economic interests, and temporary alliances. Sarıklızâde Mehmed Ağa's success lay in his ability to establish regional balance in his favor during periods when central authority weakened. However, the simultaneous rise of the Hezargrad and Şumnu notables pushed the Hacıoğlupazarı notables into political isolation. By 1797, Mehmed Ağa had established control over a vast area stretching from Köstence to Pravadi, but this expansion drew the reaction of the central administration and rival notables. In particular, his unsuccessful attack on Varna led the Sublime Porte to view him as a “threat”.

In central-provincial relations, the reformist but cautious political approach of the Selim III period played a decisive role in the case of Sarıklızâde Mehmed Ağa. Rather than directly suppressing the rivalry among the notables in Deliorman, the capital generally sought to manage it through a policy of balance, directing tensions between the parties in a way that would counterbalance each other. However, Sarıklızâde Mehmed Ağa's contact with the Pazvandoğlu Osman movement and his attack on Varna pushed the limits of this policy, ultimately leading to Mehmed Ağa's execution in Edirne in 1798. In this context, the fate of Sarıklızâde Mehmed Ağa is not a story of a “local uprising”; it is an indication of the process of dissolution and restructuring of power networks in the Ottoman provinces. The study evaluates the struggles among the notables in Deliorman not only within the framework of regional rivalries, but also as a fragile reflection of the Ottoman centralization process in the provinces.

Ultimately, the example of Sarıklızâde Mehmed Ağa concretely demonstrates the multi-dimensional nature of authority relations in the Ottoman provinces; the politicization of banditry, the transience of alliances, and how economic interests are intertwined with political power. His rise was based on the support of regional alliances; his fall was based on the dissolution of these alliances. Thus, the study approaches the administrative, military, and social transformation of the Ottoman hinterland in the late 18th century from a new perspective, offering a comprehensive interpretation of local power struggles in Deliorman from the perspective of center-hinterland relations.